https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.034
УДК 811.161.2'373.611

Г.М. КУЦАК, кандидат філологічних наук, доцент,
доцент кафедри української мови
Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04655
E-mail: hannakutsak@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7901-2669

ВИЯВИ СЛОВОТВІРНОЇ АНАЛОГІЇ В СУЧАСНІЙ МОВНІЙ ПРАКТИЦІ

Статтю присвячено дослідженню виявів групової аналогії в сучасному українському словотворенні на основі продуктивних і непродуктивних словотвірних типів. Визначено словотвірну аналогію з автоматичною і неавтоматичною мотивованістю. Простежено зв'язок між аналогією у словотворенні й структурно-семантичними трансформаціями словотвірних зразків. Відзначено тенденцію до формування нових лексичних одиниць за допомогою субституційних перетворень.

Ключові слова: *словотвірна аналогія, групова словотвірна аналогія, словотвірний тип, словотвірний зразок, субституція.*

У пошуках нових номінативних одиниць і відповідних словотвірних структур мовці звичайно спираються на наявні в мові зразки, послуговуючись принципом аналогії. Аналогію як чинник еволюції мов докладно описав Ф. де Сосюр, співвіднісши з одним з аспектів явища інтерпретації, виявом загальної діяльности, що забезпечує розмежування мовних одиниць (Сосюр, 1998, с. 209).

Мовна аналогія в широкому сенсі — «процес формального і/або семантичного вподібнення однієї мовної одиниці іншій, а також перенесення відношень між одиницями однієї групи на одиниці іншої групи» (Загнітко, 2020, с. 31). Аналогію на рівні деривації трактують як індукцію одного словотвірного типу на інший (Никитина, 1973, с. 46), кореляцію певних словотвірних значень і аналогійних формально-семантичних схем побудови слів (Шипнівська, 2012, с. 57).

Цитування: Куцак Г.М. (2026). Вияви словотвірної аналогії в сучасній мовній практиці. *Українська мова, 3* (99), 34—51. https://doi.org/10.15407/ukrmova2026.03.034

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Статтю опубліковано на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND license (https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/).

Будь-якому новоутвореному слову має передувати неусвідомлене порівняння мотивувальних форм, що зберігаються в мові з відповідними синтагматичними й асоціативними відношеннями (Сосюр, 1998, с. 208—209). Аналогією послуговуються, щоб заповнити номінативну лакуну, уточнити чи увиразнити назву об'єкта дійсности. Це, зокрема, засвідчують дослідження неологійних явищ у сучасній українській мові О.А. Стишова (Стишов, 2005), Є.А. Карпіловської (Карпіловська, 2008), Н.Ф. Клименко (Клименко, 2014), Ж.В. Колоїз (Колоїз, 2015), Ю.В. Романюк (Романюк, 2017), Л.П. Кислюк (Кислюк, 2024) та ін.

Мета пропонованої статті — проаналізувати особливості творення дериватів під впливом групової аналогії, що зумовлює поповнення, оновлення чи активізацію словотвірних типів у сучасному українському лексиконі, простежити тенденції у використанні словотвірних зразків для продукування узусних або оказіональних одиниць із потенційними формально-семантичними трансформаціями словотвірних типів.

Використання аналогії у словотворенні — це доведені до автоматизму дії. Серед основних чинників цього явища — принцип мовної економії, що, зокрема, виявляється в економії засобів номінації і зусиль мовців. А.М. Нелюба кваліфікував аналогійні явища як процес появи і появу «незапрограмованих системою, непередбачених дериватів за взоруванням на чужі зразки, в основі чого можуть лежати деякі семантичні асоціації, звукова близькість із зразками, свідома / несвідома словотворчість тощо» (Нелюба, 2011, с. 63).

На ґрунті наявного в мові граматичного ресурсу (відомих понятєвих категорій і їхніх граматичних маркерів — словотворчих засобів, граматичних форм слів тощо) мовець добирає базові чи унікальні зразки для утворення лексеми, зіставляє їх із реалією в конкретних обставинах, тобто увідповіднює ословлюваний об'єкт морфолого-словотвірному зразкові, усталеному в мові. Переносною ознакою або основою аналогії можуть стати асоціативно-мисленнєві процеси (що постали як образ, сформований на ґрунті редукованого внутрішнього мовлення) чи натяк (що внаслідок інтеріоризації став опосередкованим зверненням до певного об'єкта дійсности), а також судження (своєрідна зв'язка між мотиватором і формантом похідного слова). У тій самій понятєвій парадигмі в образі інтеріоризованого об'єкта може переважати будь-яка з ознак (не обов'язково визначальна щодо його сутности, а часто виразна щодо сугестивного ефекту). Внутрішня форма слова в повторюваних схемах продукування лексем об'єднує навколо себе семантично значущі складники — афіксальні морфеми чи співзвучні сегменти слова, залишаючи на них відбиток асоціативно-змістових характеристик словотвірного зразка.

Без аналогійного зіставлення чи певного аналогійного тла зрозуміти нове слово неможливо. Аналогія у словотворенні слугує засобом зв'язку між групами лексичних одиниць зі спільними формальними та/або семантичними ознаками. Поповнюючись новими дериватами, зокре-

ма й під впливом словотвірної аналогії, ці групи зазнають структурно-семантичних трансформацій.

Ф.О. Нікітіна поділила словотвірну аналогію залежно від взаємодії різних за обсягом аналогійних процесів на групову і сингулярну. Найпотужнішим виявом аналогії у словотворенні, на її думку, є «глибинна», забезпечена передовсім груповою аналогією, що вналежнює слова до певних словотвірних типів (Никитина, 1973, с. 196).

Аналогія впливає на характер семантико-морфологійної мотивованости, яку поділяють на автоматичну (широку регулярну аналогію з ознаками рекурсивности) та неавтоматичну (виявлену за значної кількости суфіксів, наявність яких за однотипної твірної основи не дає підстав для автоматичного їх приєднання до такої основи) (там само, с. 27).

Словотвірні аналогійні процеси оприявнюють «живі» ресурси мови, такі як продуктивні словотвірні типи, активізовані чи актуалізовані в сучасній мовній практиці деривати, а також зумовлюють деякі зрушення в корпусі регулярних зразків для творення слів. Навіть «найбільш закритий» словотвірний тип може стати джерелом уподібнення (там само, с. 85).

На тлі соціально-ідеологійних перетворень в Україні у слововжитку сучасного суспільства сформувалися «найчутливіші» групи лексичних одиниць. Вони являють собою рефлексію мовців на процеси, що розгортаються в різних сферах, і надто в суспільно-політичній. Сьогодення зумовлює деривацію прагматичного характеру, побудовану на принципі формально-семантичного вподібнення та виразних асоціативно-мотиваційних зв'язках конкретного словотвірного зразка й суб'єкта аналогії.

На думку Л.П. Кислюк, «аналогія виконує функцію фільтра системи мови й сприяє закріпленню певних моделей словотворення за певними семантичними групами лексики» (Кислюк, 2019, с. 581). Гнучкість лексико-граматичної системи української мови стимулює до вибору найоптимальніших у структурно-фонетичному й семантико-асоціативному плані дериватів-зразків із наявних груп лексем (словотвірних категорій, словотвірних типів). Як засвідчує мовна практика, аналогійні деривaційні процеси хоч і відбуваються значною мірою в межах словотвірних типів, проте часто спричиняють зміну мотиваційних співвідношень. Основою вподібнення стають здебільшого словотвірне значення, вербалізоване афіксом, і репрезентант словотвірного типу — дериват, що в усталеній формі слугує опорою для похідної узусної одиниці або з певними структурно-семантичними змінами — зразком для оказіональної назви.

За аналогійним принципом поповнюються групи лексем оказіональних назв людей. Закріплення певних суфіксів за семантичними групами Ф.О. Нікітіна кваліфікувала як вияв групової аналогії (Никитина, 1973, с. 18). В українській мові словотвірна категорія особи представлена різними словотвірними типами, у межах яких є відсубстантивні назви із суфіксами *-ець / -івець / -овець, -ист / -іст, -ник, -ар*, що як комплекси звуків у мовців асоціюються з особою через її стосунок до якогось предмета.

Демократизація та багатопартійність у першій чверті XXI ст. сприяли утворенню чималої кількости відонімних дериватів, що поповнили наявну в українській літературній мові групу слів із суфіксом *-ець* і його варіантами *-івець, -овець* (з можливими фонетичними змінами у твірній основі чи словотворчому засобі). Зокрема, у ній наприкінці XX ст. були зафіксовані номінації *кравчуківець* (УЛС), *морозівець* (там само), *симоненківець* (там само) та ін., сформовані, імовірно, за аналогією до відомих ще в першій половині XX ст. відантропонімних дериватів на зразок *махновець, петлюрівець* та ін.

Основою вподібнення для відантропонімних назв із деривaційною семантикою ‘прихильник / прибічник, послідовник особи, відомої певною діяльністю, представник політичної сили’ є словотворчий суфікс й асоціативно-мотиваційний зв’язок із певною персоною, напр.: *аваківець* (ЛСІ 2014), *асадівець* (ЛСІ 2012—2013), *калетниковець* (ЛСІ 2014), *ляшківець* (ЛСІ 2015—2016), *медведчуківець* (ЛСІ 2014), *порошенківець* (НДП [1], с. 13), *тимошенківець* (там само, с. 18), *трампівець* (ЛСІ 2015—2016), *фаріонівець* (там само), *фірташівець* (ЛСІ 2014), *шокінець* (ЛСІ 2015—2016), *ющенківець* (НДП, с. 13) та ін.

Із цим же суфіксом *-ець* і його варіантом *-івець*, активізованих у зазначений період, утворено й інші відонімні назви осіб — членів партії, представників політичних сил [*народнофронтівець* (СНУ 2012—2016), *нашоукраїнець* (НДП, с. 18), *правосекторівець* (СНУ 2012—2016), *свободівець* (НДП, с. 18), *сильноукраїнець* (СНУ 2012—2016), *слугонародівець* (НДП, с. 19), *фронтозмінівець* (СНУ 2012—2016)], державних органів [*київрадівець* (УЛС)], організацій, громадських рухів, добровольчих корпусів [*азовець, айдарівець* (ЛСІ 2014), *торнадівець* (ЛСІ 2015—2016)] чи учасників подій [*євромайданівець* (ЛСІ 2012—2013)].

Унаслідок демократизації публіцистичного стилю наприкінці XX ст. — на початку XXI ст. в українських ЗМІ з’явилося багато відабревіатурних назв осіб, утворених за зразком того самого словотвірного типу із суфіксом *-івець/-овець* на кшталт *айтівець, бепепівець, бютівець / б’ютівець* (НДП, с. 18), *дуківець* (ЛСІ 2015—2016), *мсеківець, нунсовець* (НДП, с. 19), *фебеерівець* та ін.

Словотвірну аналогію використано у творенні деривaційно не однорідних номінативних одиниць, що не належать до одного словотвірного типу. Формально й семантично вони вподібнені лексемам конкретного словотвірного типу (суфікс вербалізує спільне для дериватів словотвірне значення — переносну ознаку), мають аналогійні мотиваційні судження та внутрішню форму слова, визначену виокремлювальною референційною ознакою. Аналогія, з одного боку, може уніфікувати способи утворення слів, з іншого, — порушувати формально-семантичну схему моделювання лексем у межах словотвірного типу. Серед мотиваторів-пропріативів — однослівні прості оніми [*азовець* ← *Азов, торнадівець* ← *Торнадо*], складноско-

[1] Тут і далі деякі приклади взято з монографії М.І. Степаненка (див. умовні скорочення: **НДП**), де описано помітні зміни в політичному лексиконі 2020 року.

рочені або складні слова-оніми [*опоблоківець* ← *Опоблок* (← *Опозиційний блок*), *євромайданівець* ← *Євромайдан* та ін.], двокомпонентні оніми — словосполучення [*нашоукраїнець* ← *Наша Україна, правосекторівець* ← *Правий сектор, слугонародівець* ← *Слуга народу, фронтозмінівець* ← *Фронт змін*], абревіатури [*бепепівець* ← *БПП, б'ютівець* ← *Б'ЮТ, дуківець* ← *ДУК, нунсовець* ← *НУНС* і под.]. Виявлену у процесі вподібнення словотвірну неоднорідність можна трактувати як різновиди аналогії, що оприявнюють потенціал словотвірного зразка.

З-поміж дериватів, які постали під впливом групової аналогії, є чимало «одноденок». Специфіка державного ладу в Україні, зокрема змінність влади, і різні соціально-політичні процеси, що сприяють поступальному розвиткові суспільства, визначають хронологійну обмеженість чи ситуативність деяких новотворів.

У зазначених групах відонімних назв осіб відстежуємо як автоматичну, так і неавтоматичну семантико-морфологійну мотивованість. Під впливом різних словотвірних зразків до деяких новотворів із суфіксом *-ець* і його варіантами *-івець, -овець* з'явилися спільнокореневі деривати з формантами *-ист / -іст, -ник, -ер*, як-от *ляшківець* і *ляшкіст* (ЛСІ 2012—2013); *правосекторівець* і *правосекторист* (СНУ 2012—2016); *трампівець* і *трампіст* (ЛСІ 2015—2016); *євромайданівець* і *євромайданіст* (ЛСІ 2012—2013); *бепепівець* і *бепепіст* (СНУ 2012—2016); *опоблоківець, опоблочник* і *опоблокер* (там само).

Конкурування суспільно-політичних об'єднань спричинило явища, характерні для певного політичного процесу — створення / утрату репутації політиків, бізнесменів у соціальних мережах за допомогою компаній, що формують групи [*ботоферми* (ЛСІ 2017—2021)] несправжніх користувачів соцмереж [*ботів*]. Після їх появи з'явилася нова словотвірна аналогія, що в досить короткий період розгорнулася у групову. Найпомітнішою серед перших назв цієї групи є лексема *порохобот* (там само), утворена складанням мотивувальних основ *поро([ш]→[х])-* [утнутої основи прізвища *Порошенко*] і *-бот*. Унаслідок субституційних[2] перетворень постали іменники *демократобот* (там само), *консерватобот* (там само), *ляшкобот* (там само), *міхобот* (там само), *супрунобот* (там само), *юлебот* (там само), *ющенкобот* (НДП, с. 13) та ін. У новотворах зафіксовано неоднакові субституційні заміни компонентів — морфем (кореня чи афікса у твірній / похідній основі) або неморфемних сегментів (частини твірної / похідної основи) — структури словотвірного зразка *'іменникова основа + -бот'* (*порохобот*): сегментно-кореневу[3] (*демократобот, ляшкобот, супрунобот, юлебот*) і сегментно-сегментну (*консерватобот, міхобот*).

---

[2] Сутність субституції, неоднозначно трактованого в деривації явища, полягає в моделюванні нових лексичних одиниць під впливом аналогії за допомогою заміннювання у слові-зразку морфеми чи неморфемного сегмента. За таких умов у дериваті залишається певний відбиток твірної одиниці — асоціації, що з'являються під час породження нового мисленнєвого змісту (Колоїз, 2015, с. 91—95).

[3] Різновиди заміни в межах субституції відповідно до кількісних і якісних характеристик докладно описала Ж.В. Колоїз (там само).

Відантропонімні номінації (*порохобот, ляшкобот, міхобот, супрунобот, юлебот, ющенкобот* та ін.) віддзеркалюють політичні й ідеологійні вподобання в українському суспільстві.

Тенденція до «окнижнення» загальновживаної та розмовної лексики зумовила розширення групи слів на *-изація / -ізація*, що вербалізують семантику опредметненої дії чи опредметненого стану (пор.: давніші іменники *вітамінізація, легалізація, механізація, модернізація, телефонізація, українізація* та ін.). Створені на основі продуктивного словотвірного типу, вони стали зразком для нормативних похідних одиниць та експресивних оказіональних номінацій, зокрема й лексем-гібридів, таких як *бруталізація* (ЛСІ 2004—2006), *громадизація* (ЛСІ 2014), *дебілізація* (ЛСІ 2004—2006), *олігархізація* (там само), *рейхізація, ринкізація* і под.

Найпомітнішими в цій групі новотворів є номінативні одиниці, мотивовані топонімами [*австріїзація* (ЛСІ 2014), *брюсселізація, донбасизація* (ЛСІ 2012—2013), *донецькізація, шотландизація* (ЛСІ 2015—2016), *кримізація*], антропонімами [*ахметизація* (там само), *вілкулізація* (там само), *гітлеризація, івобобулізація* (там само), *кучмізація* (НДП, с. 13), *порошенкізація* (там само, с. 13), *тітушкізація* (СНУ 2012—2016)] чи ергонімами [*ОСББізація / оесбебізація* (ЛСІ 2015—2016), *рошенізація* (там само)] та ін.

Структури твірних основ цих номінацій неоднорідні — однослівна проста лексема (*олігархізація* ← *олігархізувати, вілкулізація* ← *Вілкул, рошенізація* ← *Рошен*), складноскорочене слово (*донбасизація* ← *Донбас*), абревіатура (*ОСББізація / оесбебізація* ← *ОСББ*) і навіть двослівна назва (*‘іменник + іменник’*: *івобобулізація* ← *Іво Бобул*). Проте постали такі новотвори за одним зразком (із можливими фонетичними корекціями). У них збережено аналогійне семантичне співвідношення мотиваційної та похідної основ: предмет (іменник) чи ознака (прикметник) — ‘опредметнена дія’, тобто набуття референтом характеристик, властивих мотиватору.

Під тиском стрімких глобалізаційних процесів групова аналогія вможливлює швидке пристосування чужомовних одиниць. В останні двоє десятиріч на їхній основі в межах відповідних граматичних класів сучасної української мови сформовано корпуси новітніх дериватів. Після їх появи відбулося поступове витіснення формантів-«чужинців». Зокрема, чимало іменників для позначення опредметненої дії освоєно за зразком питомого продуктивного словотвірного типу, що охоплює девербативи на *-ння*. Він дедалі активніше заступає відомий словотвірний зразок освоєння запозичень, за яким утворено іменники на *-ція, -ація, -изація / -ізація, -фікація*, пор.: *автентифікування* [і *автентифікація* (СНА)], *авторизування* [і *авторизація* (там само)], *верифікування* (там само) [і *верифікація* (там само)], *дефрагментування* (там само) [і *дефрагментація* (там само)], *диджиталізування* [і *диджиталізація* (там само)], *імплементування* [і *імплементація* (СУМ-20)], *модерування* (там само) [і *модерація* (там само)], *розвіртуалення* [і *розвіртуалізація* (СНА)].

Серед новітніх запозичень з англійської мови помітні іменники на *-инг / -інг*, що вербалізують опредметнену дію або певне явище: *блогінг* (там

само), *булінг* (там само), *клінінг* (там само), *копірайтинг* (там само), *майнінг* (там само), *моніторинг* (там само), *фрилансинг* тощо. Їхня активність у сферах, пов'язаних із новими процесами в суспільстві, спричинила певну популярність форманта *-инг / -інг* і появу оказіональних дериватів, де основний акцент зроблено не на самій словотвірній структурі, не на мотиваційних зв'язках (вони переважно відмінні від мотиваційних зв'язків, наявних у словотвірному зразку), а на словотворчому засобі й узагальненому значенні (опредметненій дії або певному явищі). Виразність новотворів-гібридів виявлено в контрастному поєднанні твірних основ — розмовних, жаргонних лексем [*брехінг, відкотинг, каструлінг, розпилінг* (СНУ 2012—2016), *скиглінг* (там само), *тридебілінг* (там само), *чотиридебілінг* (там само)] чи прізвищ [*путінг* (там само), *шабунінг*] — із «новомодним» чужомовним формантом, що має відтінок книжности. Вплив словотвірної аналогії з боку інших мов для самої української мови має неоднозначні наслідки. Попри те що мовну аналогію оцінюють загалом як позитивне явище, дослідники з огляду на можливу її деструктивну функцію застерігають від «механічного застосування продуктивних моделей творення слів в одній мові як зразка оформлення слів в іншій» (Клименко, 2014, с. 349).

Із запозиченими іменниками на *-инг / -інг*, так само, як і з іменниками на *-ція, -ація, -изація / -ізація, -фікація*, конкурують деривати на *-ння*, створюючи спільнокореневі назви, пор.: *блюринг — блюрування, бондинг — бондування, брендинг — брендування* (СНА), *дебагінг — дебагування, моніторинг — моніторування, скрабінг — скрабування, скролінг — скролення, форфейтинг — форфейтування* тощо.

Такі іменники демонструють неоднакову послідовність етапів освоєння іншомовних одиниць. Переважно лексеми на *-ння* являють собою адаптовані до традицій української граматики девербативи, сформовані за аналогією до питомих віддієслівних іменників, як-от: *віншування ← віншувати, переписування ← переписувати, фарбування ← фарбувати*. Так само постали нові іменники на *-ння* — похідні від освоєних дієслів із суфіксом *-ува-*(*-ювa-*), пор.: *клінінгування ← клінінгувати, скролінгування ← скролінгувати* [також і *скролення ← скролити* (СНА)], *тюнінгування ← тюнінгувати* (там само) та ін. Словотвірний тип девербативів на *-ння* став продуктивним деривaційним зразком для освоєння чужомовних одиниць, що позначають опредметнені дії. А динамічне використання цього формально-семантичного освоєння лексем зумовило черезкрокове [4] творення (із пропуском дієслівного деривата) іменників, у структурі яких залишився елемент *-инг / -інг*, напр.: *грейдингування* (там само) [← <*грейдингувати*> ← *грейдинг* (там само)], *фітингування* [← <*фітингувати*> ← *фітинг*].

Паралельно з освоєнням запозичень на *-инг / -інг* відбувається оформлення іменників і за допомогою питомого українського суфікса *-ств-*, що

[4] Донедавна в українській дериватології вживали терміна *черезступеневе словотворення*. А.М. Нелюба запропонував використовувати термін *черезкрокове словотворення* (Нелюба, 2009, с. 202).

із семантикою опредметненої дії в сучасній українській літературній мові не продуктивний. Проте останнім часом у таких запозиченнях помічаємо активність цього суфікса. Подібно до питомого словотвірного зразка *‘іменник (назва особи) + суфікс -ств-’* його сполучають із чужомовними основами — іменниками з формантами *-ер*, *-ор*, що в мові-джерелі означають особу за певним видом діяльности. До них, зокрема, належать такі новотвори, як *догхантерство, модераторство* (СНА), *рейдерство* (там само), *свінгерство* (там само), *спамерство* (там само), *фоловерство, фрилансерство* (там само), *фритрейдерство (фритредерство)* (там само) та ін.

Чужомовні лексеми з формантом *-инг / -інг* дедалі частіше адаптують, використовуючи замість них спільнокореневі назви із суфіксом *-ств-*, приєднаного здебільшого до іменників на *-ер* чи *-ор*, пор.: *блогінг — блогерство* (СНА), *вейпінг — вейперство* (там само), *гакінг (хакінг) — гакерство (хакерство)* (там само), *гейтинг (хейтинг) — гейтерство (хейтерство)* (там само), *копірайтинг* (там само) — *копірайтерство* (там само), *пранкінг — пранкерство* (там само), *стримінг* (там само) — *стримерство* (там само), *фрилансинг — фрилансерство* (там само).

Синхронне освоєння деяких іншомовних слів уможливило появу рядів спільнокореневих лексем зі словотвірним значенням опредметненої дії, а отже, і конкурування словотвірних зразків — словотвірних типів, напр.: *модерація — модерування — модераторство.*

Останнім часом помітно поповнюється ще одна група слів, характерних для книжно-писемної практики, семантично опозиційна до названих вище груп. Ідеться про іменники, що постали за аналогією до словотвірного типу з іншомовним префіксом *де-* — виразником словотвірного значення ‘припинити, заперечити, усунути щось’ (*деморалізація, деномінація, дестабілізація, децентралізація* тощо). За узагальненнями Л.П. Кислюк, створені до адаптованих запозичень та інтернаціоналізмів «за аналогією кальки чи гібриди часто формують однотипні словотвірні ряди» (Кислюк, 2024, с. 240). Крім новітніх чужомовних термінів, таких як *девізуалізація, девіртуалізація, делегітимізація* (СУМ-20), *деофшоризація* (ЛСІ 2015—2016), *дефрагментація* (СНА), аналогійно освоєних в українській мові, за названим зразком сформовано терміни-гібриди на кшталт *дегромадизація, детінізація* (ЛСІ 2004—2006). У різних сферах, зокрема й суспільно-політичній, також утворено оказіональні деривати, з-поміж яких є чимало експресивно-оцінних лексем: *дебазаризація* (ЛСІ 2012—2013), *дебогданізація* (ЛСІ 2017—2021), *дегречкізація* (ЛСІ 2014), *депролетаризація* (ЛСІ 2012—2013), *десепаратизація* (ЛСІ 2014), *детабачникізація* (там само), *деющенкізація* (СНУ 1991—2011) та ін.

Моделювання новотворів за певним словотвірним зразком зумовлює вподібнення, під час якого деривaційні відношення втрачають вагу, а мотиватором стає саме структура слова, за аналогією до якого формують нову назву.

Утворення іменників із префіксом *де-* помітно активізовано в період широкомасштабного російського вторгнення в Україну. Чинником для за-

стосування словотвірної аналогії могла слугувати метафора, зумовлена російськими пропагандистськими «заходами» щодо України, замаскованими лексемами *денацифікація, демілітаризація* і т. ін. Зокрема, для формування експресивних новотворів *деєнотизація, демостизація, денафтизація, деповітризація, депутінізація, деракетизація, дефашизація, дефлотизація* зі словотвірним значенням ‘процес, який припиняють, усувають’ або ‘явище, якого позбуваються’ структурним зразком, найімовірніше, послугували відомі деривати *денацифікація, демілітаризація* та ін. У кожній із названих нових лексем у конотаціях імпліцитно наявний стосунок до Росії. Простежуємо в них конкретний, ситуативно зумовлений асоціативно-мотиваційний зв’язок, певний ланцюжок асоціацій, напр.: *Що ж, не маючи змоги прорвати оборону ЗСУ та дедалі частіше відступаючи під успішними контрударами захисників України, загарбники змушені здебільшого воювати із цивільним українським населенням. І навіть із тваринами. Бо чого тільки варта відома рашистська «спеціальна військова операція» «**деєнотизація**». Адже вкраденого із зоопарку на Херсонщині звичайного єнота на одному з російських телеканалів тепер демонструють і пропагують як «визволеного» і водночас як один із символів перемог російських елітних десантних військ* (https://surl.li/manpyq, дата звернення: 05.04.2026); *Кроки перемоги: **дефлотизація**, **денафтизація**, **деповітризація**, **деракетизація**, **демостизація** московії* (https://surl.li/rgxuke, дата звернення: 15.03.2026).

Новотвори з префіксом *де-* постали здебільшого внаслідок черезкрокового словотворення, що, на думку Є.А. Карпіловської, відбувається «за аналогією зі словами певної формально-семантичної будови з пропуском якоїсь ланки (або й кількох ланок) нормативного словотвірного ланцюжка» (Карпіловська, 2008, с. 78—79). У такий спосіб, зокрема, утворено номінативні одиниці *дебогданізація, дегречкізація, деєнотизація, демостизація, денафтизація, деповітризація, дефлотизація* та ін., пор.: *дебогданізація* ← *<богданізація>* ← *<богданізувати>* ← *Богдан* або *дебогданізація* ← *<дебогданізувати>* ← *<богданізувати>* ← *Богдан*; *деєнотизація* ← *<єнотизація>* ← *<єнотизувати>* ← *єнот* або *деєнотизація* ← *<деєнотизувати>* ← *<єнотизувати>* ← *єнот*. Під впливом аналогії простий спосіб заміни референційної ознаки в зазначеному структурному зразку, з одного боку, уможливлює економію мовних засобів і мовленнєвих зусиль, а з іншого, — спричиняє потенційні зміни в мотиваційних відношеннях і формально-семантичній схемі номінативної одиниці.

Динаміка поповнення лексикону складними, абревіатурними чи двокомпонентними назвами нових реалій, що стають предметами повсякденного вжитку, активне проникнення деяких номенклатурних назв у суспільну мовну практику зумовили появу суфіксальних універбів, сформованих за зразком мовної компресії, таких як *автономка* ← *автономне опалення* (ЛСІ 2004—2006), *аська* ← *ІСК* [*айсік’ю*] (там само), *вебка* ← *вебкамера* (СНА), *електронка* ← *електронна пошта* або *електронна сигарета, сушка* ← *літак Су-27, літак Су-35* та ін., *флешка* ← *флешнакопичувач* або *флешкартка*.

Початок XXI ст. став періодом «мовної адаптації» для деяких представників сучасного політикуму й чиновницького складу. Своєрідне використання ними державної мови під час публічних виступів спричинило появу оказіональних лексем для позначення «різновидів» мови — відонімних універбів із суфіксом *-к-*, яким властива іронійна конотація, таких як *аваківка ← мова Авакова* (ЛСІ 2014), *азарівка / азірівка ← мова Азарова* (ЛСІ 2012—2013), *кличківка ← мова Кличка* (ЛСІ 2014). За структурою та характером асоціативно-мотиваційних зв'язків ці новотвори подібні до відомих назв українських правописів, як-от *кулішівка, драгоманівка, желехівка*.

Словотвірна аналогія, сформована на основі мовної компресії, універсальна: граматичний рід універбів із суфіксом *-к-* визначений не родом мотивувальної одиниці, а родом структурного зразка, тобто готовою для вподібнення структурою деривата з узвичаєним у ній граматичним маркером, що експлікує належність до іменників жіночого роду. Досить часто рід вихідної складної лексеми чи стрижневого слова базового аналітичного найменування та рід похідної одиниці не збігаються, пор.: *автономка* (жін. рід) ← *автономне опалення* (середн. рід), *сушка* (жін. рід) ← *літак Су-27* (чол. рід), *флешка* (жін. рід) ← *флешнакопичувач* (чол. рід) і под. У такому разі, як зауважила Л.П. Кислюк, «частіше тисне сучасна словотвірна норма й аналогія» (Кислюк, 2018, с. 192).

Продуктивний словотвірний тип із суфіксом *-изм / -ізм* став зразком для формування оказіональних назв суспільно-політичних явищ, як-от: *безвождизм, беркутизм* (ЛСІ 2014), *гнобізм* (ЛСІ 2017—2021), *карликізм* (там само), *кварталізм* (там само), *ордизм* (там само), *постправдизм* (там само) і под. Найвиразнішими є ті, що «персоналізують» внутрішні політичні процеси в Україні, напр.: *добкінізм* [від *Добкін* (там само)], *постбурякізм* [від *Буряк* (там само)], *свинарчукізм* [від *Свинарчук*], *шкарлетизм* [від *Шкарлет* (там само)], *шокінізм* [від *Шокін* (там само)]. Під впливом аналогії, за якої словотвірна кореляція поза увагою, серед зазначених іменників простежуємо нерегулярне співвідношення основ, нетипові твірні одиниці: *безвождизм ← без вождя; постбурякізм ← пост (після) Буряка; постправдизм ← пост (після) правди*.

У названій групі слів аналогія стала тією ланкою, що пов'язує мовлення та мову, «сприяючи перетворенню оказіонального на узусне» (Никитина, 1973, с. 3). Наприклад, лексему *рашизм*, уживану спочатку лише як розмовно-знижену одиницю, кодифікували як термін для позначення політичної ідеології [5]. Формування цієї лексеми специфічне. З одного боку, у межах групової аналогії виокремився індивідуальний словотвірний зразок — *фашизм*, що становить основу вподібнення із чітко вираженим асоціативно-мотиваційним зв'язком, а з іншого, — ре-

[5] Див. проєкт Постанови «Про Заяву Верховної Ради України "Про використання політичним режимом російської федерації ідеології рашизму, засудження засад і практик рашизму як тоталітарних і людиноненависницьких"» (https://www.rada.gov.ua/news/razom/236006.html, дата звернення: 04.03.2026).

зультат аналогії підсилено помітною фонетичною близькістю словотвірного зразка і нового деривата *рашизм*. У цьому разі складно визначити, як саме постав цей новотвір: телескопією [від *раш-(-а+фаш-)-изм*] чи внаслідок субституційного перетворення, уґрунтованого на заміні лише однієї фонеми [6] [***ф**ашизм* → ***р**ашизм*]. Як зазначила Ф.О. Нікітіна, коли «уподібнюють одну мовну форму іншій або іншим, важко буває встановити, де в уяві мовців відбувається перехід від семантики формантів до семантики цілого слова як окремої лексичної одиниці» (Нікітіна, 2016, с. 177). Така «заплутаність», на її думку, особливо характерна для аналогійних перетворень, що звичайно називають «народною етимологією», а також для аналогійних перетворень за участю контамінації (там само).

Оказіональний дериват *ленінопад* утворено в межах непродуктивного («закритого») словотвірного типу за тим самим зразком, за яким сформовано узусні лексеми *листопад, снігопад, градопад*. Вони вербалізують опредметнену дію, що відбувається в природі незалежно від людини, тоді як лексема *ленінопад* виражає семантику ‘опредметнена дія — результат свідомої людської діяльности’. Переносною ознакою слугує структурний елемент — дієслівна твірна основа *пад-* із певним асоціативно-мотиваційним відбитком деривата-зразка. Відчутна незвичність відонімної назви полягає насамперед у поєднанні у словотвірній структурі лексично не сполучуваних за радянської епохи твірних одиниць (*Ленін падає*). Це надає їй експресії і стимулює створення інших дериватів на основі тієї самої аналогії. Отже, формально-семантична схема непродуктивного словотвірного типу стала вихідним зразком для розширення аналогії. Імовірно, уже подібно до *ленінопад* (*‘іменникова основа + -пад’*) і за принципом субституції для ословлення суспільно важливих процесів постало чимало інших номінативних одиниць, напр.: *банкопад* (ЛСІ 2014), *бетонопад, бепеелапад, володимиропад* [те саме, що й *ленінопад*] (там само), *диванопад, дронопад* (ЛСІ 2017—2021), *комунепад* (ЛСІ 2015—2016), *літакопад* (там само), *міністропад* (ЛСІ 2012—2013), *мінопад* (ЛСІ 2014), *містопад* (там само), *парканопад, ППОпад* [про російські ППО], *регіонопад* [«про розпад Партії регіонів»] (там само), *рейтингопад, ректоропад* (там само), *сушкопад* [про російські літаки], *тушкопад* [про російські літаки], *яйцепад* (там само), *ялинкопад* тощо. Їх появу також пов’язують із конкретною ситуацією. Досить популярна словотвірна аналогія набула ознак групової, об’єднавши деривати спільною переносною ознакою.

Стрімкий розвиток новітніх технологій зумовив створення відповідного органу Національної поліції — *кіберполіції*. Ця «новомодна» назва стала зразком для формування експресивних новотворів на означення осіб або груп осіб, пов’язаних з інформаційно-комунікаційною галуззю, таких як *кібервійсько, кіберказаки, кіберколега* (ЛСІ 2017—2021), *кіберпартизани, кі-*

[6] Ж.В. Колоїз описала цей різновид субституції так: «Іноді субституційні елементи можуть бути настільки співзвучні, що, по суті, новоутворення відрізняється від свого прототипу однією-кількома фонемами» (Колоїз, 2015, с. 94).

берстуденти, кібертітушко (там само) та ін. Зазначені деривати створено з опорою на словотвірний зразок *‘кібер- + іменник’* із коренево-кореневою (*кіберказаки, кіберколега, кіберпартизани, кібертітушко*) або коренево-сегментною (*кібервійсько, кіберстуденти*) заміною.

За тим самим принципом аналогії і з коренево-кореневою заміною в базовому словотвірному зразку сформовано й назви з компонентом *біо-*: *біогуси, біокажани, біоворони, біосаранча* і под. Вони стали реакцією українців на появу лексем *біокомарі* та *біоголуби* в російських пропагандистських заявах щодо українських засобів боротьби — так званої біозброї.

Подібно до таких чужомовних лексем, як *Вотергейт, Іранґейт, Монікагейт*, у сучасній українській мові з’явилися експресивні одиниці з раніше невідомим компонентом *-гейт* (*-ґейт*). Уважають, що вихідним зразком послугувала лексема *Вотергейт* — назва архітектурного комплексу у Вашингтоні [7].

Під впливом аналогії і за допомогою коренево-кореневої субституції сформовано гібриди — відантропонімні номінації суспільно-політичних явищ на кшталт *б(Б)акайгейт* (ЛСІ 2004—2006), *м(М)ендельґейт, с(С)винарчукґейт, с(С)упрунґейт* (ЛСІ 2017—2021), *ш(Ш)окінґейт* (ЛСІ 2015—2016) і под.

За тим самим словотвірним зразком постали й інші аналогійні деривати — відапелятивні назви явищ, таких як *дисерґейт, офшорґейт* (там само), *податкоґейт* (там само), *указогейт / указгейт* (ЛСІ 2017—2021) тощо.

В.П. Олексенко звернув увагу на дедалі вищу словотвірну активність в українській мові компонента *-гейт*, який, «зазнавши десемантизації, став функціювати як суфіксоїд аглютинативного типу, додаючись як до запозичених, так і до власне українських базових слів-основ» (Олексенко, 2024, с. 107). За таких умов названа словотвірна аналогія набула ознак групової.

В українській мовній практиці першої чверти XXI ст. помітно активізоване аналогійне творення нових оказіональних лексем за допомогою іншомовної основи *фейк-*. Лексеми *фейкомет, фейкогриз, фейкопром / фейкпром* і *фейкомат*, де компонента *фейк-* ужито з функцією переносної ознаки ‘недостовірна інформація’, сформовано під впливом аналогії за допомогою субституційних процесів. Зразками для них послугували різні словотвірні типи.

Структури номінативних одиниць *фейкомет* і *фейкогриз* із кореневокореневою субституцією подібні до структур дериватів-зразків, утворених основоскладанням із нульовою суфіксацією від дієслівних словосполучень. Основа цієї аналогії угрунтована на відповідних асоціативно-мотиваційних зв’язках, що встановилися між новотвором і його зразком, пор.: *фейкомет* уподібнено до *кулемет, гранатомет* і *міномет*, а *фейкогриз* — до *книгогриз, квітогриз, листогриз.*

---

[7] Це місце і саму назву пов’язують із політичним скандалом, а компонент *-гейт* дедалі частіше використовують для позначення нових політичних скандалів [див.: Шаповал Ю. (упоряд.). (2011). *Політична енциклопедія*. Київ: Парламентське видавництво].

Похідні одиниці *фейкопром / фейкпром* і *фейкомат* могли постати внаслідок різних субституцій (сегментно-кореневої або коренево-кореневої заміни) — за аналогією до іменників, у структурі яких наявні відповідні постпозитивні компоненти. Зокрема, номінацію *фейкопром / фейкпром* із *пром-*, що вербалізує реалії, пов'язані з великим обсягом виробництва, могли створити за аналогією до групи слів *хімпром, сільпром, суднопром, авіапром* і под., а новотвір *фейкомат* із сегментом *-мат*, що слугує для ословлення явища, асоційованого з об'єктом, який виконує самостійну механічну роботу, видає щось, автоматично, — подібно до слова *банкомат*.

Для української мови першої чверти XXI ст. характерна стрімка фемінітивізація, яку в суспільстві досі сприймають неоднаково. М.П. Брус констатувала вагому роль аналогії в появі значної кількості фемінітивів (Брус, 2019). Сучасне фемінітивотворення — типовий приклад групової аналогії з неавтоматичною мотивованістю. У пошуках потрібного зразка для створення фемінітива мовці активно послуговуються арсеналом словотвірних типів — як продуктивних, так і непродуктивних (а нині активізованих). Їхній корпус сформовано переважно із суфіксальних іменників — назв осіб жіночої статі, співвідносних із відповідними назвами осіб чоловічої статі. Як засвідчує сучасна практика, мовці вдаються здебільшого до повної аналогії. Добір словотвірних зразків досить часто уґрунтований саме на узвичаєних словотвірних типах, унаслідок чого у фемінітиві може бути не враховано структури використаної твірної назви. Основою для аналогії послугувало кілька узвичаєних в українській дериватології словотвірних типів: словотвірний тип із суфіксом *-к-*; словотвірний тип із суфіксом *-ин-(-я)* (раніше непродуктивний, а нині активізований); словотвірний тип із суфіксом *-иц-(-я)*; непродуктивний словотвірний тип з іншомовним суфіксом *-ес-*.

Використання словотвірної аналогії з неавтоматичною мотивованістю спричинило появу кількох (від двох до п'яти) спільнокореневих назв для кожної номінації особи жіночої статі, пор.: *вождиня* (ВЖН), *вождиця* (там само); *теоретичка* (там само), *теоретикиня* (там само), *теоретиця* (там само); *політичка* (там само), *політикиня* (там само), *політкиня* (там само), *політикеса* (там само); *академічка* (там само), *академікиня* (там само), *академиня* (там само), *академчиня* (там само), *академиця* (там само).

З одного боку, така кількість словотвірних зразків демонструє потужний словотвірний потенціал української мови, активізацію і конкурування словотвірних типів, а з іншого, — оприявнює формальне використання словотвірних зразків. Стрімке формальне аналогійне творення фемінітивів уже призвело до появи багатьох штучних, кованих назв, розхитування стилістичної та словотвірної норм. На думку Ф.О. Нікітіної, аналогія в мові може бути одночасно конструктивною та деструктивною силою, чинником, що систематизує та анархізує: «вона створює парадигматичні ряди і класи слів і руйнує їх» (Никитина, 1973, с. 3).

У нинішній мовній практиці активного вжитку набули дієслова, що експлікують дії осіб за різними ознаками. Словотвірними зразками для них

слугують моделі *‘іменникова основа + суфікс -и-/-і-’* та *‘іменникова основа + + суфікс -ува-’*. За аналогією до таких дієслівних лексем, як *вівчарити, чабанити* та *адвокатувати, блазнювати, учителювати* і под., постали дієслова *авторитетити* (ЛСІ 2017—2021), *волонтерити* (ЛСІ 2015—2016), *дисидентити* (ЛСІ 2017—2021), *карантинити, майданити* [від *Майдан*] (СУМ-20), *менеджерити, плагіатити, федералити* (ЛСІ 2012—2016) і под.

На ґрунті цього зразка активізовано схему утворення відантропонімних дієслів. Основу словотвірної аналогії для їх формування становить асоціативно-порівняльна характеристика людини у зв’язку з типовою поведінкою чи регулярною діяльністю: *азарити* (ЛСІ 2014), *кожарити* (там само), *меркелювати* (ЛСІ 2015—2016), *нострадамити* (там само), *тітушкувати* (ЛСІ 2014) та ін. Широкомасштабне російське вторгнення в Україну зумовило поповнення цієї групи дієслів аналогійними дериватами-«одноденками», мотивованими антропонімами (*арестовити, кімити, макронити, шойгувати*), а також топонімами (*гостомелити, україннти, чорнобаїти*) і хрематонімами (*байрактарити, джавелінити, стингерити, хаймарсити*), до яких лише певний час прикуто суспільну увагу.

У межах прикметникового словотвору, переважно угрунтованого на продуктивних словотвірних типах, помітно частіше почали послуговуватися словотвірним зразком із префіксом *про-* — виразником словотвірного значення ‘прихильний до когось або чогось’, пор. відомі прикметники *проамериканський, проєвропейський, проукраїнський* і под. За аналогією до цього зразка утворено відантропонімні прикметники *прогройсманівський, пропорошенківський* (ЛСІ 2014), *пропутінський, протимошенківський* (там само), *прошкарлетний* (ЛСІ 2017—2021), *проющенківський, проянуковичівський* (ЛСІ 2014) та ін. і відтопонімний прикметник *прокремлівський*. Префікс *про-* як маркер переносної ознаки допомагає вербалізувати основу словотвірної аналогії — асоціативно-мотиваційний зміст, опертий на виразну внутрішню форму слова, експліковану онімом чи апелятивом.

Отже, аналогійне словотворення в сучасній українській мовній практиці реалізовано переважно груповим виявом. Утворюючи нові назви, мовці спираються на узвичаєні або унікальні словотвірні зразки — словотвірні типи, що роблять простішою, подекуди й механічною, вербалізацію об’єктів дійсности. Непродуктивні словотвірні типи також стають основою для групової словотвірної аналогії. Уподібнення може «виходити» за межі словотвірного зразка, розширяючи його формально-семантичні ознаки. Особливо виразними є деривати, що постали внаслідок субституційних перетворень.

Найпоказовіші для першої чверти XXI ст. словотвірні типи, якими українці послуговуються для ословлення назв осіб чи груп людей у зв’язку з їхніми політичними вподобаннями, соціальними характеристиками, а також назв абстрактних понять, дій та ознак, сформованих на ґрунті твірних основ-онімів. Наявність кількох зразків, що експлікують деякі однорідні поняття, урізноманітнює вибір для продукування найточніших чи найвиразніших номінацій, зумовлює конкурування словотвірних типів.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

ВЖН — Синчак О. (уклад.). (2022). *Вебсловник жіночих назв української мови*. Львів. https://r2u.org.ua/html/femin_details.html/ (дата звернення: 31.03.2026).

ЛСІ 2004—2006 — Нелюба А., Нелюба С. (2007). *Лексико-словотвірні інновації (2004—2006): словник*. Харків: Майдан.

ЛСІ 2012—2013 — Нелюба А., Редько Є. (2014). *Лексико-словотвірні інновації. 2012—2013: словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2014 — Нелюба А., Редько Є. (2015). *Лексико-словотвірні інновації (2014). Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2015—2016 — Нелюба А., Редько Є. (2017). *Лексико-словотвірні інновації (2015—2016). Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

ЛСІ 2017—2021 — Нелюба А., Редько Є. (2022). *Лексико-словотвірні інновації. 2017—2021. Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

НДП — Степаненко М. (2021). *Найновітніші динамічні процеси в українському політичному лексиконі: 2020 рік*. Полтава: ПП «Астрая».

СНА — Белей Л., Гончаренко А., Ківу М., Олександрук І. (уклад.). (2022). *Словник новітніх англізмів*. Київ: Наукова думка. https://surl.lt/okmbuk (дата звернення: 04.05.2026).

СНУ 1991—2011 — Нелюба А. (2012). *Словотворчість незалежної України. 1991—2011: Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

СНУ 2012—2016 — Нелюба А., Редько Є. (2017). *Словотворчість незалежної України. 2012—2016. Словник*. Харків: Харківське історико-філологічне товариство.

СУМ-20 — *Словник української мови: у 20 т.* (2010—). Київ: Наукова думка. https://sum20ua.com/ (дата звернення: 27.06.2026).

УЛС — Стишов О.А. (2005). *Українська лексика кінця XX століття: (на матеріалі засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.

ЛІТЕРАТУРА

Брус М.П. (2019). *Фемінітиви в українській мові: генеза, еволюція, функціонування*. Івано-Франківськ: ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника».

Загнітко А. (2020). *Сучасний лінгвістичний словник*. Вінниця: Твори.

Карпіловська Є.А. (2008). Тенденції оновлення сучасного українського лексикону. Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі* (с. 6—133). Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

Кислюк Л. (2018). Словотвірні моделі універбації в сучасних текстах і словниках української мови. *Univerbacija / Univerbizacija u slavenskim jezicima. Zbornik radova* (Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista, Sarajevo, 4—7, aprila 2017, s. 181—193). Sarajevo: Slavistički komitet. https://surli.cc/jgkgon (дата звернення: 15.05.2026).

Кислюк Л.П. (2019). Вплив аналогії на активність словотвірних моделей. Н.Ф. Клименко, Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Ю.В. Романюк, *Українська мова в контексті сучасної славістики* (с. 578—587). Київ: Інститут української мови НАНУ. https://surl.li/aqouqs (дата звернення: 15.05.2026).

Кислюк Л.П. (2024). Узуальне та оказіональне словотворення в різностильовій мовній практиці. Є.А. Карпіловська, Л.П. Кислюк, Н.Ф. Клименко, *Система та структура української мови у функціонально-стильовому вимірі* (с. 186—309). Київ: Інститут української мови НАНУ. https://tinyurl.com/37w7j9ef (дата звернення: 16.05.2026).

Клименко Н.Ф. (2014). *Вибрані праці*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
Колоїз Ж.В. (2015). *Неузуальне словотворення*. Кривий Ріг: НПП Астерікс.
Нелюба А.М. (2009). Черезкрокове словотворення й інноваційні явища в українській мові (на зразках суфіксальних дериватів). *Вісник Дніпропетровського університету. Серія: Мовознавство, 1* (т. 17, вип. 15), 201—209.
Нелюба А.М. (2011). Прихована економія в словотвірній системі української мови. *Лінгвістичні студії, 23*, 62—67.
Нікітіна Ф.О. (2016). Про деякі закономірності аналогійних процесів у мові. *Історія українського мовознавства (друга половина XX ст.): хрестоматія* (с. 176—184). Умань: ВПЦ «Візаві».
Никитина Ф.А. (1973). *Влияние аналогии на словообразование: на материале родственных языков*. Киев: Изд-во КНУ им. Т. Шевченко.
Олексенко В.П. (2024). Утворення з компонентом -gate/-гейт у сучасній українській мові. *Лінгвістичні дослідження: зб. наук. праць Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, 60*, 102—117.
Романюк Ю.В. (2017). Аналогія в українському дієслівному словотворенні. *Українська мова, 4* (64), 109—114. https:// doi.org/10.15407/ukrmova2017.04.109
Сосюр Ф. де. (1998). *Курс загальної лінгвістики [пер. з фр. А. Корнійчука, К. Тищенка]*. Київ: Основи.
Стишов О.А. (2005). *Українська лексика кінця XX століття: (на матеріалі засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.
Шипнівська О.О. (2012). Місце словотворення в розвитку сучасного українського лексикону. *Мовознавство, 1*, 55—63.

Статтю отримано 27.07.2026
Статтю схвалено 14.09.2026
Статтю опубліковано 02.11.2026

REFERENCES

Brus, M.P. (2019). *Feminitives in the Ukrainian language: genesis, evolution, functioning*. Ivano-Frankivsk: DVNZ "Prykarpatskyi natsionalnyi universytet imeni Vasylia Stefanyka" (in Ukrainian).
Karpilovska, Ye.A. (2008). Trends in updating the modern Ukrainian lexicon. N.F. Klymenko, Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, *Dynamic processes in the modern Ukrainian lexicon* (pp. 6—133). Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
Klymenko, N.F. (2014). *Selected works*. Kyiv: Vydavnychyi dim Dmytra Buraho (in Ukrainian).
Koloiz, Zh.V. (2015). *Unusual word formation*. Kryvyi Rih: NPP Asteriks (in Ukrainian).
Kysliuk, L. (2018). Word-forming models of univerbation in modern texts and dictionaries of the Ukrainian language. *Univerbation / Univerbization in Slavic languages. Proceedings* (Osamnaesta Međunarodna naučna konferencija Komisije za tvorbu riječi Međunarodnog komiteta slavista, Sarajevo, 4—7, aprila 2017, ss. 181—193). Sarajevo: Slavistički komitet. Retrieved May 15, 2026 from https://surli.cc/jgkgon (in Ukrainian).
Kysliuk, L.P (2019). The influence of analogy on the activity of word-forming models. N.F. Klymenko, Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, Yu.V. Romaniuk, *Ukrainian language in the context of modern Slavic studies* (pp. 578—587). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NANU. Retrieved May 15, 2026 from https://surl.li/aqouqs (in Ukrainian).
Kysliuk, L.P. (2024). Usual and occasional word formation in multi-style linguistic practice. Ye.A. Karpilovska, L.P. Kysliuk, N.F. Klymenko, *The system and structure of the Ukrainian language in the functional and stylistic dimension* (pp. 186—309). Kyiv: Instytut ukrainskoi movy NANU. Retrieved May 16, 2026 from https://tinyurl.com/37w7j9ef (in Ukrainian).

Neliuba, A.M. (2009). Cross-step word formation and innovative phenomena in the Ukrainian language (on samples of suffix derivatives). *Bulletin of the Dnipropetrovsk University. Series: Linguistics, 1* (Vol. 17, Issue 15), 201—209 (in Ukrainian).
Neliuba, A.M. (2011). Hidden economy in the word-forming system of the Ukrainian language. *Linguistic studies, 23*, 62—67 (in Ukrainian).
Nikitina, F.A. (1973). *The influence of analogy on word formation: based on the material of related languages*. Kiev: Izd-vo KNU im. T. Shevchenko (in Russian).
Nikitina, F.O. (2016). On some regularities of analogous processes in language. *History of Ukrainian linguistics (second half of the Twentieth Century): Reader* (pp. 176—184). Uman: VPTs "Vizavi" (in Ukrainian).
Oleksenko, V.P. (2024). Formation with the component -gate in modern Ukrainian. *Linguistic studies: collection of scientific papers of H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, 60*, 102—117. https://doi.org/10.34142/23127546.2024.60.09 (in Ukrainian).
Romaniuk, Yu.V. (2017). Analogy in Ukrainian verb word formation. *Ukrainian language, 4* (64), 109—114. https://doi.org/10.15407/ukrmova2017.04.109 (in Ukrainian).
Shypnivska, O.O. (2012). The place of word formation in the development of the modern Ukrainian lexicon. *Movoznavstvo, 1*, 55—63 (in Ukrainian).
Sossjur, F. de. (1998). *General linguistics course*. Kyiv: Osnovy (in Ukrainian).
Styshov, O.A. (2005). *Ukrainian vocabulary of the end of the 20th century (based on mass media material)*. Kyiv: Puhach (in Ukrainian).
Zahnitko, A. (2020). *Modern linguistic dictionary*. Vinnytsia: Tvory (in Ukrainian).

Received 27.07.2026
Approved 14.09.2026
Published 02.11.2026

Hanna Kutsak, Candidate of Philological Sciences,
Associate Professor, Associate Professor at the Department
of Ukrainian Language
National University of Kyiv-Mohyla Academy
2 Hryhoriia Skovorody St., Kyiv 04655, Ukraine
E-mail: hannakutsak@ukma.edu.ua
https://orcid.org/0000-0001-7901-2669

MANIFESTATIONS OF DERIVATIONAL ANALOGY IN CONTEMPORARY LANGUAGE PRACTICE

The article is devoted to the study of manifestations of group-based analogy in contemporary Ukrainian word-formation based on productive and non-productive word-formation types. Word-formation analogy with automatic and non-automatic motivation is identified. Among the principal factors of this phenomenon is the principle of linguistic economy, which is manifested in the economy of nominative means and speakers' efforts. From the available grammatical resources of the language, the speaker selects basic or unique models for the creation of a lexeme, correlating them with reality in specific circumstances. Associative-cognitive processes or a hint, as well as a judgment (a peculiar link between the motivator and the formant of the derivative word), may serve as a transferred feature or the basis of analogy.

Without analogical comparison or a certain analogical background, understanding a new word is impossible. Analogy in word-formation functions as a means of connection between groups of lexical units with common formal and/or semantic features. The relationship between analogy in word-formation and structural-semantic transformations of word-formation models is traced. As these groups are replenished with new derivatives, including under the influence of word-formation analogy, they undergo structural-semantic changes.

It is observed that the most powerful manifestation of analogy in word-formation is the "deep" analogy, ensured primarily by group-based analogy. Word-formation analogical processes represent productive word-formation types, activated or actualized derivatives in contemporary language practice, and also condition certain shifts in the corpus of regular models for word creation. A tendency toward the formation of new lexical units through substitutional transformations is noted. Even a non-productive word-formation type may become a source of assimilation. Among the analyzed cases of analogy, many extend beyond the boundaries of the word-formation model, expanding its formal-semantic features. Analogical transformations in certain names significantly influenced the character of the derivative structure, causing the reduction of associations conditioned by the named object.

Keywords: *word-formation analogy, group-based word-formation analogy, word-formation type, word-formation model, substitution*.